

Milan Fabjančič:

Mladi interniranec.

Izpolnil je komaj šestnajsto leto in že so ga obsodili na smrt, ker so ga iztrgali domačemu ognjišču, pahnili ga od matere in ga vrgli med ljudi, ki niso več poznali dobrote in usmiljenja, razkošja in lepote. Pripeljali so ga med ta od ljudi in skoroda od boga zavrženi svet in predpisali, mlademu in neizkušnemu, lakoto in pomanjkanje. Mesto dobrotne in usmiljene materine roke, so mu usilili lopato, mesto belega in tečnega kruha so mu prisodili črni kamen, ki razjeda kri in dušo, in mesto mleka mu je bila dodeljena trda gruda, ki je popila krvavi znoj in bujno mladost njegovo, rodila pa je drugemu, ki ni poznal muk in trpljenja.

Gibal se je med bednimi še mlad in življenja vreden, vendar je pričela globoka žalost, domotožje in trpljenje razjedati njegovo lice in v oči se mu je naselil nemir in nezaupnost. Tekom mesecev je splahnil na duši in na telesu in postal je starec med starci.

Neko popoldne ga je poklical gospod k sebi v pisarno in mu rekel: „Dimiter, mlad si, najmlajši med vsemi, in pretežko je bilo to delo, ki so ti ga oddelili. Jaz ti bom dal lažje in lepše delo; ne boš se mučil. — Včeraj je imela naša svinja mlade in ti jih boš čuval in negoval. Ko malo odrastejo, jih boš gonil past v gozd in na tiste travnike za gozdom; saj veš kje so. Hočeš, Dimiter?“

Dimiter je prikimal in obraz mu je žarel tihega veselja, ker tam zunaj ni bilo bajonetov, tam zunaj ni bilo straž, tam je bila svoboda.

„Lahko takoj nastopiš službo, Dimiter,“ mu je rekel gospod in Dimiter je odšel.

Čuval in negoval je Dimiter mladi zarod in ko so svinje malo odrasle, je vzel palico in jih gnal v gozd in na travnike.

Vsak dan od jutra pa do mraka je bil tam zunaj, živel v svojih sanjah in bil je srečen. Z mrakom se je vračal vesel in zadovoljen v kasarno med svoje tovariše. Ko so zagorele električne žarnice v pritajeni, mirni luči in se je narod pripravljal k počitku, je Dimiter sedel s svojim tovarišem na slamnatem ležišču in kramljaj.

Nastopili so vroči dnevi, da je zemlja pokala kakor žulji na rokah, in črez dan je bila trava požgana in okorela kakor strnišče; obledel je gozd in ni dajal hladne sence.

Tisti dan je solnce žgalo, da se je Dimitru meglilo pred očmi in so se svinje parile, nemirno rile v trdo zemljo in iskale hladila. Nenadoma se je Dimiter spomnil in preštel svinje. Eno prase je manjkalo.

Dimiter ga je šel iskat in pod ovelim grm̄m sredi travnika ga je našel, ko je rilo med korenine. Zavzdignil je palico in ošinil prase, ki je zakrulilo in se skokoma zaprašilo proti ostali čredi. Dimiter je počasi stopal za njim.

Vročina ni odnehala, še silnejše je pritiskala in ono izgubljeno prase, ki je stalo kraj črede, se ni ganilo, kakor pribito je stalo. Z rilcem se je dotikalo razpaljene zemlje in migalo z repčkom. Nenadoma se je opoteklo in se zvrnilo na bok, na rilec pa so udarile bele pene. Dimiter se je zgrozil in planil k prasetu; toda ono je obležalo, kakor je padlo. Potegnil je z roko preko čela in znoj ga je oblil. V nogah je začutil omotico in srce mu je zvila grenka slutnja. Preobrnil je prase in si ga ogledal: preko hrbta in levega ušesa se je vlekla rdeča nabrekla lisa kakor palica. Dimiter je v srcu in očeh začutil oster nož. Ta rdeča in nabrekla lisa mu je grozé pretila in ga mučila.

„Ubil si prase . . .“ je pretreslo Dimitra in preko hrbta ga je oblil mraz. „Toda ne . . . Od kod pene? Ha, to prase je bilo bolno, vročina ga je ubila,“ se je oddahnil in se dvignil, zadel prase na rame in pognal čredo domov.

„Ni mogoče, da sem ga ubil, ker nisem prehudo udaril,“ se je tolašil Dimiter. „Vročina ga je ubila,“ je ponavljal in stopal z lahkoto.

Ko je prignal do hleva, je oča Janko, ki se je senčil pod vrbo, odprl vrata v ograji na stežaj in svinje so z divjim, hrupnim veseljem planile v gnojnico za hlevom in polegale.

„Pametno si napravil, Dimiter, da si prignal. Sreča, da ti ni katero prase obležalo od te neznosne vročine. — Pa kaj imaš Dimiter?“ je osupnil oča Janko, ko je Dimiter vrgel s pleč mrtvo prase. Janko ni premišljal dolgo in že je razumel vse. Brcnil je prase in rekel:

„Seveda, tako mora biti! Saj sem dejal gospodu, da sedaj ni čas za pašo in da so praseta premlada za tako vročino. Pa kaj mi mar! On ve več od mene, ki sem že od mladih nog vajen tega posla. Dimiter, vrzi prase tja za plot!“

Že je zgrabil Dimiter prase za nogo in ga potegnil do plotu, ko je stopil gospod pri vratih na dvorišče. Janko je snel osvaljkani klobuk brez traka, pozdravil gospoda in molčal. Gospod je postal, vtaknil palca za telovnik in se oziral po dvorišču. Ko je zagledal Dimitra in prase pred njegovimi nogami, je planil proti njemu in črna brada se mu je tresla: „Kaj je to, Dimiter?“

„Prase je poginilo, gospod, od vročine je poginilo,“ je mukoma izdaval iz sebe in strah ga je bilo.

Gospod se je sklonil, obrnil prase in zagledal tisto grozno liso, ki je že nekoliko pobledela. Dimiter je vztrepetal.

„Prase si ubil, Dimiter,“ je kriknil in črna brada se mu je dvignila od prsi. „S palico si ga ubil! Janko, kajne, ta lisa je od palice?“

Janko je stopil k gospodu, v težki, kosmati roki je držal klobuk. Pogledal je liso in omenil: „Že mora biti od palice, ako vi tako pravite, gospod.“ Janko se je ozrl na Dimitra in prevzel ga je žalostni, obupni pogled nesrečnega pastirja.

Gospodova brada se je dvignila še više, iz oči pa so mu švigali jezni plameni: „Ubil si ga torej, Dimiter. Tak pastir si! — No, pri meni ti ni več obstanka. Jutri pojdeš v taborišče.“

„V taborišče . . .“ je kriknil Dimiter in ni ugovarjal, ker se je zbal gospodove brade in jeze. Gospod se je obrnil, vtaknil palec za telovnik, odprl vrtna vrata in se izgubil po stezi med gredami.

Dolgo je gledal Dimiter za njim in kolena so se mu tresla.

„V taborišče pojdeš, Dimiter . . .“ mu je zvenelo v ušesih in po celem telesu so ga zbadale igle. Pred njegovimi očmi se je dvignilo ujetniško taborišče, obdano z železnim plotom; videl je tolpo bosjakov in razcapancev, ki trohne živi v razdrapanih barakah.

„Taborišče . . . tam je smrt,“ je obupno kriknil Dimiter in si z neugnano silo zaželel brezmejne svobode tam zunaj. Na mah je začutil v sebi mladostno kipenje in veselje do življenja. Zvijal se je v mukah pri sami misli, da ga hočejo živega prikleniti na ono bedno življenje tisočev, ki od jutra do večera čakajo brez besede na mali košček kruha in skodelico prevrete vode.

Solnce je zatonilo in krvavordeči plameni so užigali nebo na zapadu, ko se je Dimiter tih in potrtno vrnil v kasarno, se vrgel na ležišče in zakopal glavo v slamo. Po hodniku je v umerjenih korakih udarjala straža po razkopanem tlaku. Kakor težko kladivo

so padali zamolkli udarci okovanih čevljev straže na Dimitrovo glavo. Od kamnitih, vlažnih sten je udarjala vročina, žgoča in težka, da je Dimiter v omotici stokal do mraka.

Ko so z mrakom prihrumeli v kasarno ujetniki z lopatami in krampi, obdani od mrkih straž, se je Dimiter vsedel na ležišču, potegnil kolena k bradi in jih oklenil z rokami. Na hodniku so preštevali ujetnike in spuščali enega za drugim v sobo. Ropotajoč so pometali lopate pod ležišča. da so zazvenele kakor steklo.

„Dimiter, kaj je s teboj? So ti prase ukradli? — ga je ogovoril tovariš in mu podal roko. Dimiter je molčal. „Govori vendar, Dimiter! So ti iztrgali jezik?“

„Ne, ga niso . . . Jutri grem od tod, tovariš.“

„Kam pa in zakaj, Dimiter?“

„V taborišče moram; pravijo, da sem ubil prase.“

Kakor pest je padla tovarišu beseda „taborišče“ v obraz.

„Res je, da sem ga udaril, toda ubil ga nisem. Vidiš, iz gobca so se mu pocedile sline, pa se je zvrnilo in obležalo. Jaz mislim, da je to prišlo od vročine, ali pa od druge bolezni. Črno-bradec je videl tisto rdečo liso, pa me je obsodil in spodil.“

„Zakaj mu nisi povedal in razložil, Dimiter?“

„Ali moreš njemu ugovarjati!“

„Prav si imel, Dimiter, da mu nisi ugovarjal, dal bi te pretepsti. Takim ljudem je več za prase, kakor za človeka. Dimiter, vzemi žlico, pa prisedi!“

Prihajali so ujetniki z velikimi, kositrenimi lonci, ki se je iz njih kadila večerja.

„Večerja, tovariši,“ so klicali in postavljali lonce na tla.

„Hajd, Dimiter, prisedi!“

„Kaj pa je za večerjo?“

„Kaj! Voda na vodi, kakor vedno.“

„Ne bom večerjal, tovariš.“

„Nimaš kruha, Dimiter? Tu imaš košček! Tistemu capinu, ki se potepa tod okoli, sem vrgel svojo razdrapano srajco, pa mi je dal skorjo.“

Razpel je oguljeni jopič in pokazal rjave, kosmate grudi.

„Sedaj sem brez srajce, jutri bom pa brez spodnjih hlač,“ se je zasmel in ponudil Dimitru skorjo. „Nočeš? Ne jemlji si k srcu, Dimiter! Če umrješ tukaj ali pa v taborišču, v tej smrti ni razlike!“

„Res ne bom, tovariš.“

„Kakor veš . . .“

Ko so povečerjali, so pobrali lonce in jih odnesli v kuhinjo. To noč niso imeli nobene luči.

Ujetniki so se spravili spat; pozno v noč so se premetavali po slami in deskah, dokler niso zaspali s težkim snom ljudi, ki vedo, da jim z jutranjo zarjo pride dan, groznejši od današnjega.

Dimiter ni spal ni malo. Čepel je na ležišču in pritiskal dlani na razpaljena lica. Po hodniku je razbijal stražnik z okovanimi škornji. Vsake pol ure je odpiral škripajoča, železna vrata in prisluškoval. Šuma ni bilo od nikoder, samo stokanje in hropenje spečih je udarjalo ob vlažne stene.

Dimiter je sedel tiho in mirno; glavo je spustil med kolena in preživiljal trenutke puste, grenke osamelosti. Za hip je poletel iz mučne sedanjosti v preteklost prešernega veselja in zadovoljstva, ki je bilo in ki se je z divjo brzino prevrglo v dom trpljenja in preganjanja. Spomnil se je očeta in bratov: dali so jim puške in jih pognali po svetu; po gorah in prepadih so našli svoje grobove in nihče ne ve zanje. Spomnil se je matere: z jermeni so jo pretepli. Spomnil se je sestre: postala je plen pijane soldateske. In on sam je ubežal pred zvermi, ubežal v les in se skrnil v lisičji brlog; tudi tam so ga iztaknili.

„Niti doma nimaš več . . . Tudi tam je smrt . . .“ — je pomislil Dimiter in mrzab ga je stresel.

„Usmiljenje . . .? Usmiljenja ni! In pravica . . .? Ha . . .“

Dimitra je zgrabila omotica, se ga ovila, ga stisnila in vrgla na slamo . . .

S krikom in ropotom so zbudile straže speče ujetnike, jih preštele in pognale na delo. Dimitra pa so poslali v pisarno.

Od nikogar se ni poslovil; bolan in čemeren je šel v pisarno in počakal uradnika.

„V taborišče moraš, Dimiter,“ ga je ogovoril uradnik in mu položil roko na ramo. „Zakaj si ubil prase?“

„Saj ga nisem . . . Vročina ga je . . .“

„Ampak vendar! Prase je mrtvo, Dimiter.“

„Samo ne v taborišče . . . Tam je smrt! Tam mučijo in pretepajo ujetnike. Pred očmi vseh me bodo pretepli, ker boste zapisali, da sem ubil prase. Nisem ga . . .“

Dimiter se je razjokal kakor otrok. Uradnik ga je pogledal od strani in zasmilil se mu je mladi, nesrečni fant.

„Dimiter, ne gonim te jaz . . . Dimiter, poslušaj! Tisti gospod, ki je zapodil tebe, je tudi moj gospod.“

Dimiter ni jokal več, v sencih je začutil dva kladiva in žgoč ogenj v licih.

„Tam je smrt . . .“ — je zaklical, se obrnil in izginil pri vratih.

Ko je stopil na plano, sta kladiva v sencih razbijala silneje in brez usmiljenja. Dimiter je zašel na tiste od solnca požgane travnike. Kladiva v sencih sta kovala.

Solnce je gorelo visoko nad gorami in Dimiter se je zamaknil v trepetajočo daljo. Tam za tistimi gorami nekje je bil njegov dom in tudi tam ni bilo zanj rešitve. Ozrl se je proti obledelemu gozdu in preplašeno je kriknil. Zavrtel se je in se kriče spustil v beg. Planil je v kasarno in se skril pod deske. Stisnil se je v kot in se tresel.

Ujetniki so se pred obedom vrnili od dela in ko je Dimiter zaslišal njihove stopinje pri vratih, je kriknil in se prižel tesneje v kot.

„Kaj ti je, Dimiter . . .“ — so ga izpraševali tovariši in posegali z rokami pod deske, da ga potegnejo k sebi.

„Ne ubijte me! Miša, pomagaj!“

Dimiter je klical svojega tovariša.

„Ne silite vanj! V deske so zabiti žebli, ranil si bo glavo! — Dimiter, pridi ven!“

Miša je podal Dimitru roko, ga potegnil k sebi in se zgrozil. Dimiter je trepetal v njegovih rokah kakor trepetlika in pot ga je curkoma oblival. Čuden ogenj je šel iz njegovih oči.

„Bolan si, Dimiter; čelo ti gori. — Dajte mokro krpo, da mu ovijem čelo.“

Prinesli so vodo in krpo.

„Miša, kaj nisi videl štirih žen s palicami, ki so šle nadme?“

Ujetniki so se spogledali.

„Nisem jih videl, Dimiter,“ je rekel Miša in roke so mu trepetale.

„Jaz sem jih videl in sedaj so tam za vratmi.“

„Zblaznel je . . .“ so si šepetali ujetniki.

Miša se je trpko nasmehnil in rekel:

„Ta ima že svoj pečat . . . Ta je mrtev . . .“

